

**Gemeente
Amsterdam**

Archeologisch bureauonderzoek

Bestemmingsplan Museumkwartier – Valeriusbuurt
BO 20-105 Amsterdam 2020
Monumenten en Archeologie

Inhoud

Inhoud	3
Samenvatting.....	4
Inleiding	5
1 Basisgegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen.....	7
2.2 Rijk.....	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam.....	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3 Historisch-geografische en archeologische inventarisatie.....	10
3.1 Geomorfologie en bodem algemeen	10
3.2 Historie algemeen	10
3.3 Historisch-geografische inventarisatie	12
3.3.1 Ontginningen	12
3.3.2 Vroege bewoning	13
3.3.3 Waterwerken	13
3.3.4 Land- en tuinbouw	14
3.3.5 Nijverheid.....	15
3.3.6 Recreatie.....	17
3.3.7 Verstedelijking	18
3.4 Archeologische inventarisatie	20
3.4.1 Archeologische Monumentenkaart	20
3.4.2 Vindplaatsen	20
3.4.3 Bodemopbouw.....	25
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel	25
4 Archeologische verwachtingskaart	26
5 Archeologische beleidskaart.....	29
6 Conclusie	31
7 Bronnen.....	32
Appendix I: beleidsvarianten en stroomschema	34

Samenvatting

Monumenten en Archeologie heeft in opdracht van stadsdeel Zuid een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor bestemmingsplangebied Museumkwartier – Valeriusbuurt, stadsdeel Zuid. Dit onderzoek is bedoeld om een beeld te krijgen van de ondergrondse cultuurhistorische waarden die in het plangebied aanwezig kunnen zijn, en ten gevolge van de reeds voorgenomen en eventuele toekomstige bouwontwikkelingen verstoord zullen worden.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch-geografische ontwikkeling van het plangebied. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijke topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

De archeologische verwachting betreft acht zones, zoals aangegeven op de verwachtingskaart (p. 26). Aan de hand van deze verwachtingskaart is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd. De beleidskaart telt zes zones (p. 29). Hiervoor is gespecificeerd bij welke oppervlakte en diepte bodemingrepen zijn uitgezonderd van de archeologische onderzoeksplicht.

Wel geldt voor het gehele plangebied de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt dat ook wanneer geen archeologisch onderzoek is vereist, en toch bodemvondsten worden gedaan waarvan redelijkerwijs kan worden vermoed dat deze van archeologische waarde zijn, dit wordt gemeld bij Monumenten en Archeologie. In overleg met de ontwikkelaar worden vervolgens maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

Monumenten en Archeologie heeft in opdracht van Ruimte en Duurzaamheid een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor bestemmingsplan Museumkwartier – Valeriusbuurt, stadsdeel Zuid. Het plangebied wordt ruwweg begrensd door de Boerenwetering, Noorder Amstelkanaal, Amstelveenseweg, Koninginneweg, van Eeghenlaan, Vossiusstraat en Singelgracht.

Het bureauonderzoek geeft een overzicht van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied en omgeving. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het plan- en onderzoeksgebied.

In het bureauonderzoek komt een landschappelijke, historische en archeologische analyse van het plangebied (hoofdstuk 2) aan de orde. Hieruit volgt een archeologische verwachtingskaart (hoofdstuk 3), gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 4) die inzichtelijk maakt bij welke oppervlakte en diepte bodemingrepen zijn uitgezonderd van de archeologische onderzoeksplicht.

1 Basisgegevens

Opdrachtgever

Opdrachtgever

Stadsdeel Zuid

Contactpersoon

J. Rozema

Onderzoeksgebied

Provincie

Noord-Holland

Plaats

Amsterdam

Stadsdeel

Zuid

ARCHIS onderzoeksnummer

4813363100

Centrum coördinaat

X: 120.207

Y: 485.349

1 Het plangebied (rood omlijnd) op de topografische kaart van ESRI

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologisch erfgoed bestaat uit structuren, grondsporen en voorwerpen die in de bodem bewaard zijn gebleven. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor een optimale integratie van archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk onder andere de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast, en de Erfgoedwet geïntroduceerd. De Monumentenwet is per 1 juli 2016 vervallen, maar het deel dat betrekking heeft op de fysieke leefomgeving blijft via het Overgangsrecht in de Erfgoedwet van toepassing.¹

2.2 Rijk

In 1992 hebben de Europese ministers van Cultuur het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Deze culturele overeenkomst had tot doel om meer bewustzijn van het Europese erfgoed te creëren en in het bijzonder het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beter in stand te houden.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of planaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.² De Erfgoedwet bevat een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zogenaamde meldingsplicht).³

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en omgevingsvergunningen gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de leidraad Landschap en Cultuurhistorie en de Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie (ILC).⁴ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke

¹ Hoofdstuk 9 Erfgoedwet 2016.

² Artikel 9.1 Erfgoedwet (overgangsrecht); Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten.* Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel *alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet).

³ Artikel 5.10, tweede lid, Erfgoedwet 2016.

⁴ Provincie Noord-Holland, 2010.

Verordening in acht te nemen. Op de ILC zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. Naast de ILC beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis. De waardestellingen van de ILC en AMK zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben.

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁵ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die Monumenten en Archeologie heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsgunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de- of 20ste-eeuwse ophogingen (Appendix: Beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

De uitvoering van archeologisch onderzoek is gebonden aan de Beoordelingsrichtlijn Archeologie (BRL SIKB 4000) en daarmee samenhangend de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA). De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt onder meer onderscheid gemaakt tussen Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, en het doen van Opgravingen (Appendix: stroomschema).

⁵ Monumenten en Archeologie, 2016.

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Archeologisch veldonderzoek wordt, afhankelijk van de bodemingreep en de verwachting, voorafgaand aan of tijdens de civieltechnische werkzaamheden (variant archeologische begeleiding) uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

3 Historisch-geografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem algemeen

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holoceen. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v.Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond op gemiddeld NAP -2 à 3 m.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 12de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Aan de noordzijde van het IJ, in Waterland, begon deze ontwikkeling al in de 10de eeuw. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

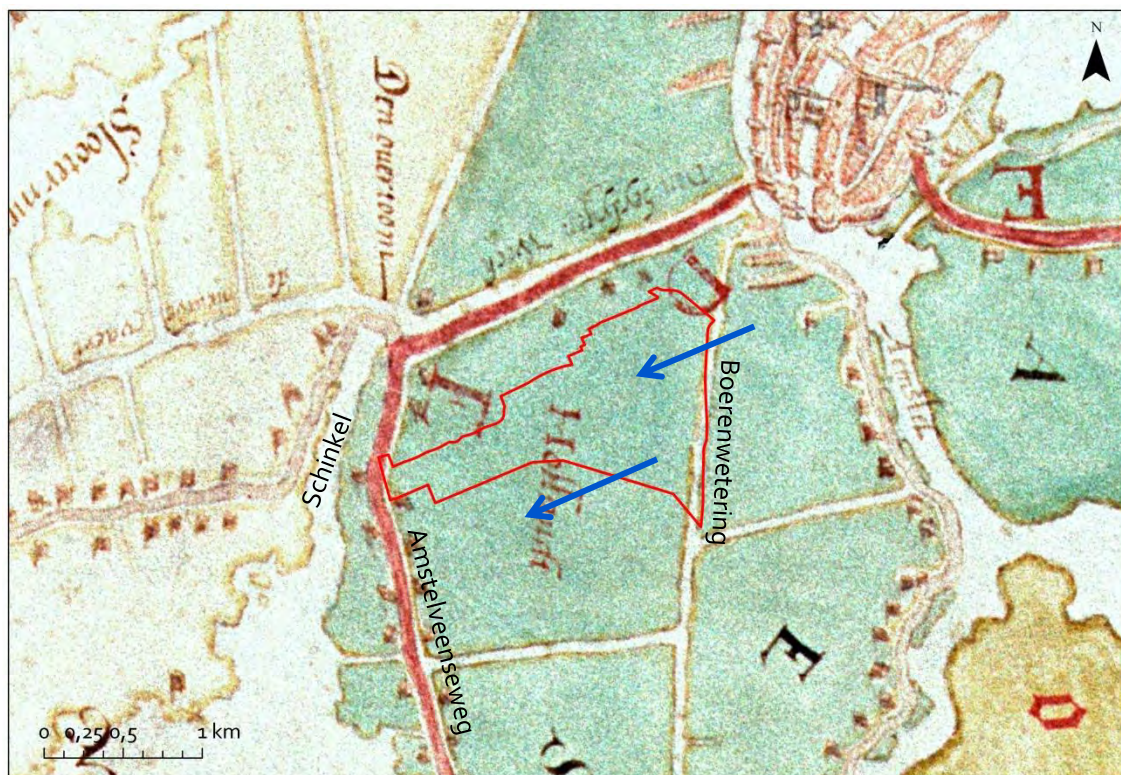
De vroegste sporen van menselijke bewoning of activiteiten binnen het gemeentelijk gebied van Amsterdam gaan, zo blijkt uit recente vondsten in de Noord/Zuidlijn bouwputten op het Damrak en Rokin, terug tot het late Neolithicum (ca. 2400 v. Chr.). Ook rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn dergelijke oude vindplaatsen bekend. De oudste stedelijke bewoningssporen, voor zover nu archeologisch bekend, beginnen eind 12de eeuw en zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) voorburgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door het huidige Singel aan de westkant en de Geldersekade en Kloveniersburgwal aan de oostkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuurten de Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ kwamen de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen. Tussen 1915 en 1940 werd in Noord, Oost, Zuid en West de Gordel 20-40 gebouwd. Deze werd gevolgd door de naoorlogse tuinsteden in West, Buitenveldert en Noord, en in de jaren zestig en zeventig door het volbouwen van de Bijlmermeerpolder. Met IJburg borduurt de stad begin

21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ. Daarnaast wordt door de bouw van woningen binnen het bestaande stedelijk gebied ingezet op verdichting van de stad.

3.3 Historisch-geografische inventarisatie

Het plangebied wordt ruwweg begrensd door de Boerenwetering, het Noorder Amstelkanaal, Amstelveenseweg, Koninginneweg, van Eeghenlaan, Vossiusstraat en Singelgracht. In historisch opzicht maakt dit gebied deel uit van een waterstaatkundige eenheid binnen het Hollandse veengebied: de Binnendijkse Buitenveldersepolder. Voor de historisch-geografische inventarisatie van dit gebied zijn verschillende cartografische bronnen gebruikt, waaronder de kaarten van Bilhamer (1570), Visscher (ca. 1700), het kadastraal minuutplan (1832), de kaart van Scheltema (1900) en de kaart van Publieke Werken (1929).

2 Het onderzoeksgebied (rood omlijnd) op de kaart van Bilhamer, ca. 1570 (AAGV). De blauwe pijlen geven de richting van de ontginning van het oorspronkelijke veengebied aan

3.3.1 Ontginningen

Tot in de zoste eeuw maakte het plangebied deel uit van het uitgestrekte veenweidelandschap rondom Amsterdam. Dit landschap was in belangrijke mate tot stand gekomen tijdens de ontginning van het Amstelland. Deze ontwikkeling begon vermoedelijk in de 12de eeuw vanuit de polder De Ronde Hoep, ten zuiden van Ouderkerk aan de Amstel, waar het domaniale hof van de landsheer – de bisschop van Utrecht – was gelegen.⁶ Vanuit de Amstel werden loodrecht op de natuurlijke verhogingen in het landschap sloten gegraven, zodat het veen kon ontwateren en

⁶ Verkerk, 1998; Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17.

vruchtbaar akkerland ontstond.⁷ Men richtte zich daarbij op een langgerekte, hoog opgegroeide veenrug die ongeveer het tracé van de Schinkel volgde.⁸ Het ontginningsproces verliep volgens het recht van vrije opstrek, waarbij de lengte van de kavel niet vooraf was vastgesteld, maar werd bepaald door natuurlijke barrières of door aanspraak van anderen op reeds ontgonnen gebieden. Het recht van vrije opstrek resulteerde in zeer lange – in dit geval oost-west georiënteerde – percelen, ook wel weren genoemd. Aan de uiteindes ervan werd een achterkade – een veendijk en dwarssloot – aangelegd, die de landerijen moest beschermen tegen water uit onontgonnen gebied en vaak als basis diende voor nieuwe ontginningen. De Amstelveenseweg – tot 1898 Veenweg genaamd – heeft zijn oorsprong in een dergelijke achterkade (afb. 2).

3.3.2 Vroege bewoning

De grootschalige ontwatering van het veengebied zette een onomkeerbaar proces van bodemdaling in werking, waardoor de landerijen geleidelijk weer vernatten en hun bruikbaarheid als akkergrond verloren. De ontginningsboeren waren daarom telkens genoodzaakt nieuw veen in cultuur te brengen en hun boerderijen mee te verhuizen met het beschikbare akkerland.⁹ Nederzettingen uit de ontginningsperiode worden daarom gekenmerkt door een vrij diffuse spreiding van opgeworpen huisplaatsen (terpen). Met het verdwijnen van de laatste geschikte akkergronden gedurende de 13de eeuw werden deze oudste nederzettingen verlaten en hergroepeerden de bewoners zich in lintdorpen langs de achterkaden, die tevens golden als de belangrijkste landwegen.¹⁰ Afgaande op de bewoningsresten uit de periode 1200-1500 die zijn aangetoond langs de Amstelveenseweg past ook de bewoningsontwikkeling van de Binnendijkse Buitenvelderse polder in een dergelijk beeld.¹¹

3.3.3 Waterwerken

De ontginning van het Amstelland, en de daarmee samenhangende maaiveldaling, maakte in de loop der eeuwen allerlei waterhuishoudkundige maatregelen noodzakelijk. Zo werd mogelijk al in de 12de eeuw een extra afwateringskanaal gegraven halverwege de veenkavels tussen de Amstel en de Amstelveenseweg (afb. 2). In eerste instantie waterde het kanaal via het Spui af naar de Amstel. Met de aanleg van de dam in de Amstel in de periode 1260-1275 werd de verbinding doorgetrokken naar het noorden, om af te wateren ter plaatse van de latere Dirk van Hasseltssteeg.¹² Dit noordelijk deel van de waterweg werd later de Nieuwezijds Voorburgwal, terwijl het zuidelijk deel bekend kwam te staan als de Boerenwetering.

In de 17de eeuw was het maaiveld in het veenweidegebied dermate gedaald dat de afwatering via de Amstel en Boerenwetering niet meer soepel verliep. Regelmatig hadden de landerijen te kampen met wateroverlast. Om deze problemen het hoofd te kunnen bieden, verenigden de landeigenaren tussen de Singelgracht en Kalfjeslaan zich op 6 mei 1634 in een polderorganisatie. Het water in de *Binnendijkse Buitenvelderse Polder* werd voortaan op peil

⁷ De Bont 2009, 464, 560.

⁸ De 'Grote Hollandse Waterscheiding' (De Bont 2009); de Bont 2014, 74-75.

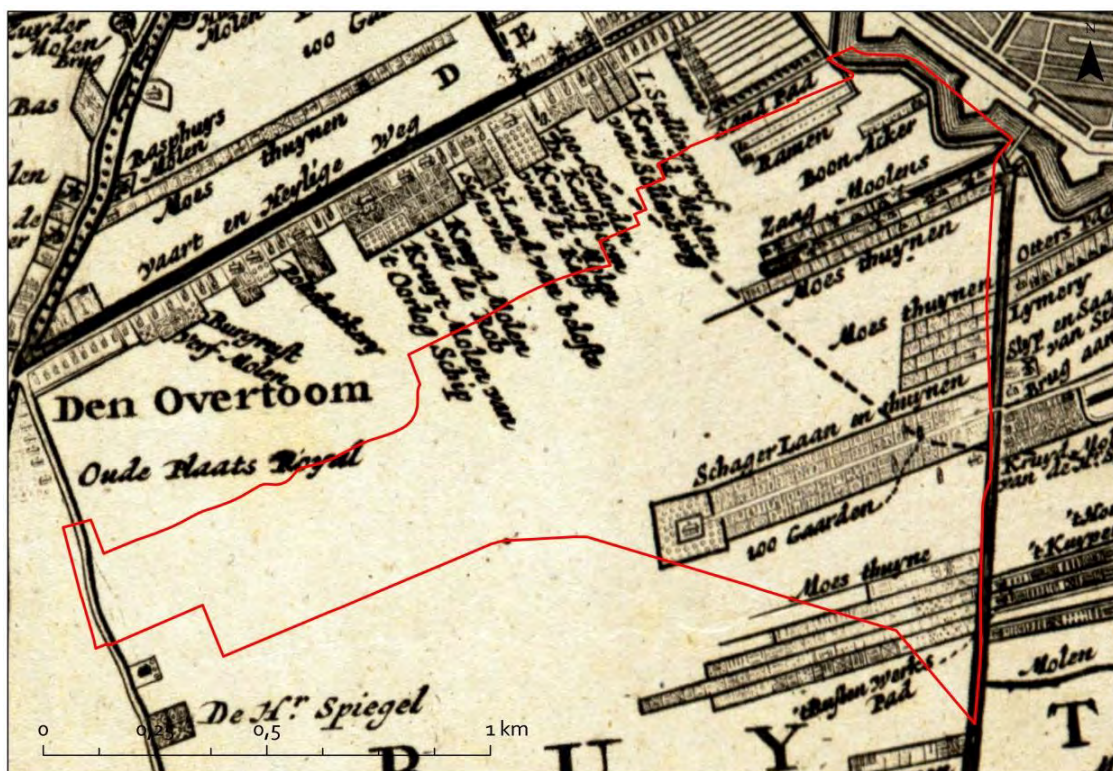
⁹ Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17.

¹⁰ De Bont 2009, 577.

¹¹ MenA vindplaats AVW.

¹² Jayasena 2017, 122-123.

gehouden door het met watermolens, gevoed door weteringen vanuit de polder, uit te slaan op de Amstel en Boerenwetering.¹³ Om het verschil tussen het polderpeil en het stadsboezempeil te overbruggen werd in de 17de eeuw ook een sluis en een overhaal aangelegd tussen de Boerenwetering en de Singelgracht (afb. 5).

3 Het onderzoeksgebied (rood omlijnd) op de kaart van Visscher, ca. 1700 (SAA)

3.3.4 Land- en tuinbouw

Het grootste deel van de Binnendijkse Buitenvelderse Polder bleef tot de verstedelijking in gebruik als landbouwgebied. Van oudsher had de veeteelt hierin het grootste aandeel (3.3.1), maar naarmate de Amsterdamse bevolking groeide nam de vraag naar agrarische producten in omvang en diversiteit toe. Aan deze vraag werd beantwoord door de boeren in de directe omgeving.¹⁴ Vooral aan de paden langs de Boerenwetering waren in de late 17de en 19de eeuw veel 'warmoezeniers' oftewel groenteboeren gevestigd.¹⁵

Op de kaart van Visscher van omstreeks 1700 (afb. 3) zijn deze agrarische terreinen weergegeven als *Moes thuyne(n)*. Een pad is op de kaart van Visscher met een naam aangeduid: de *Schager Laan*. De laan dankt zijn naam aan de makelaar Robert van Schagen die in 1665 eigenaar

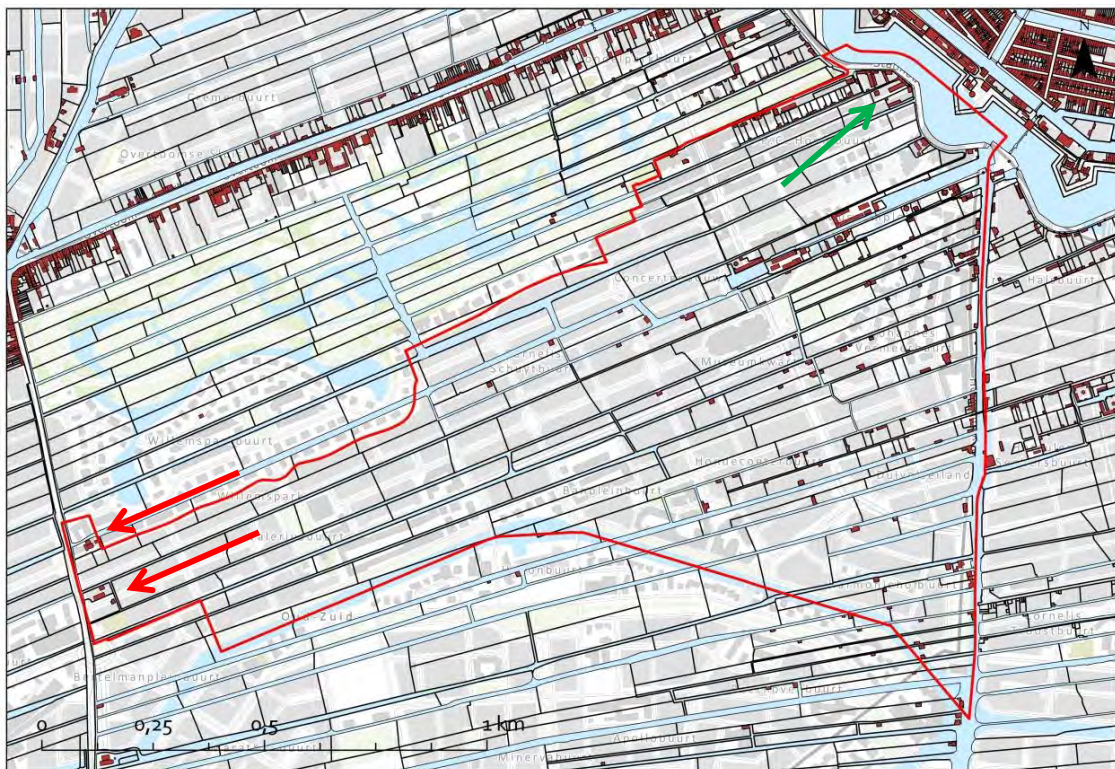
¹³ Jansen 1965, 11-12.

¹⁴ Schmall 1987, 41.

¹⁵ Colijn et al. 1995, 51-75.

werd van de weer. Aan beide zijden van de laan lagen moes- en pleziertuinen van verschillende eigenaren.¹⁶

Op de kaart van Visscher staan aan de oostzijde van de Amstelveenseweg ook twee boerderijen of buitenplaatsen (zie 3.3.6) aangegeven, waaronder één met de aanduiding *De Hr. Spiegel*. Op de kaart van Mol uit 1770,¹⁷ die is gebaseerd op de kaart van Visscher, is dezelfde huisplaats vermeld onder de naam *Wel te Vreede*. De precieze ligging van de twee huisplaatsen is op basis van de twee 18de-eeuwse kaarten vanwege landmeetkundige onnauwkeurigheden niet goed te bepalen. Mogelijk corresponderen de locaties met twee bewoonde erven die op het kadastraal minuutplan van 1832 binnen het plangebied zijn weergegeven (afb. 4).

4 Het onderzoeksgebied (rood omlijnd) op het kadastraal minuutplan van 1832 (versie HisGIS). De rode peilen geven twee bewoonde percelen aan de Amstelveense weg weer, de groene peil wijst naar de locatie van kolf- en kegelbanen in het recreatiegebied langs de Singelgracht.

3.3.5 Nijverheid

Bedrijven die brandgevaarlijk waren, overlast veroorzaakten of veel ruimte innamen werden naarmate Amsterdam dichter bevolkt raakte steeds meer uit de stad geweerd. Binnen het plangebied concentreerde deze nijverheid zich aan de oevers van de Boerenwetering en de Singelgracht. Zo was een langwerpig perceel aan de Singelgracht – het nog bestaande Schapenburgerpad – volgens de kaart van Visscher rond 1700 gereserveerd voor *Ramen*. Hier

¹⁶ Kooij 1995 II, 108.

¹⁷ Collectie SAA: kaarten van heel Amsterdam: KAVA00027000001.

werden in de open lucht geleverde stoffen op houten stellages gedroogd. Ten tijde van het kadastraal minuutplan van 1832 was deze bedrijfstak nog steeds met een aantal katoendrukkerijen aan het pad vertegenwoordigd.

Ten noorden van de huidige Nicolaas Maesstraat was aan de Boerenwetering sinds 1621 geruime tijd een wasblekerij gevestigd. In akten uit 1739 en 1753 echter wordt gesproken over pleziertuinen "vanouds geweest een wasbleekerij".¹⁸ Eind 18de eeuw werd er opnieuw een wasblekerij gevestigd, genaamd *De Honingbije*. De fabriek breidde zich in de 19de eeuw gestaag uit en ging over op de productie van moderne stearinekaarsen. In 1847 werd de naam veranderd in Koninklijke Fabriek van Waskaarsen, waar in 1874 tegen de 500 mensen werkten.¹⁹

Een ander belangrijke vroeg-industriële zone was de *Mennonietensloot*, die in 1668 naar opdracht van het stadsbestuur op een weer werd aangelegd nabij de samenkomst van de Boerenwetering en Singelgracht. De sloot werd aan weerszijden voorzien van kades zodat deze op het stadsboezempeil van de Amstel en Singelgracht kon worden gebracht.²⁰ Tussen de Mennonietensloot en de lager gelegen Boerenwetering werd een overhaal aangelegd (afb. 5). Langs de sloot werden zeven koren- en houtzaagmolens gebouwd: aan de zuidzijde *de (Geel)Vink*, *de Oranjeboom*, *de Swaan* en *de (Jonge) Visser*, aan de noordzijde *'t Aalsmeerder Wapen*, *De Blauwe Kalkoen* en *de Witte Os*.²¹

5 De Mennonietensloot gezien richting het westen, met links de overhaal naar de Boerenwetering en rechts de molens De Oranjeboom en De Houthandel (SAA).

¹⁸ Kooij 1995 I, 45.

¹⁹ Kooij 1995 III, 128; Roetemijer 1970.

²⁰ Abrahamse 2010, 244.

²¹ Molendatabase.org.

3.3.6 Recreatie

Buiten de stadsmuren van de Vierde Uitleg ontwikkelde zich in de late 17de en 18de eeuw een populair uitgaansgebied met faciliteiten voor reizigers en voorzieningen waarvoor binnen de stadsgrenzen geen ruimte was. Zo vond men in de 18de eeuw aan de Singelgracht de herberg en uitspanning *Boon Acker*. In 1784 werd hier, aan het *Groenhovenspad*, ofwel het Mennonieteneiland de herberg *De Nieuwe Boonacker* gevestigd.²² In dit uitgaansgebied waren volgens het kadastraal minuutplan van 1832 ook verschillende overdekte kolf- en kegelbanen te vinden.

Aan het eind van de Schagerlaan lag een vierkante tuin. Aanvankelijk stond hier een oliemolen en huis, na ca. 1700 alleen een huis, dat later bekend kwam te staan als de uitspanning *Keerweer*.²³ In 1897 werd het huis eigendom van de heer Kern, directeur van naastgelegen waskaarsenfabriek. Op dat moment is de transformatie van de Schagerlaan naar Ruysdaelstraat, zoals de laan vanaf 1879 heet, reeds aan de gang (afb. 6).

6 Ruysdaelstraat 89 lag in 1902 op het nieuwe stadsspel, terwijl de Schagerlaan op de achtergrond nog op het oorspronkelijk polderpeil lag (SAA).

²² Joustra-Schumacher 1995, 24.

²³ Kooij 1995 II, 108.

3.3.7 Verstedelijking

Tot in de late 19de eeuw maakte het plangebied deel uit van het buitengebied van Amsterdam. Hier kwam verandering in omstreeks 1878, toen de zone buiten de Singelgracht werd vrijgemaakt van bebouwing om plaats te maken voor de bouw van het Rijksmuseum en de Museumbuurt. De verstedelijking van het plangebied zette zich in hoog tempo voort na de annexatie van delen van de gemeente Nieuwer-Amstel door Amsterdam in 1896.²⁴ In de eerste decennia van de 20ste eeuw werd ook het zuidelijk deel van het plangebied geschikt gemaakt voor bewoning door het met grote hoeveelheden zand op te hogen naar stadspeil. Van het prestedelijk landschap bleef op deze manier alleen het Schapenburgerpad in de nieuwe stadsplattegrond behouden (afb. 7).

Bij de uitvoering van het Plan Berlage in 1924 werd ook het zuidelijk deel van het plangebied op stadspeil gebracht en de Boerenwetering en Singelgracht gekanaliseerd (afb. 8). Doordat het de Boerenwetering en de Singelgracht nu beide op stadspeil waren gebracht, waren de sluis en overhaal tussen de twee vaarwegen overbodig en werden deze verplaatst naar de zuidelijker gelegen Haringvlietstraat.²⁵

7 Het onderzoeksgebied (rood omlijnd) op de kaart van Scheltema, 1900 (SAA)

²⁴ Kooij 1995 III, 128.

²⁵ Jansen 1965, 15.

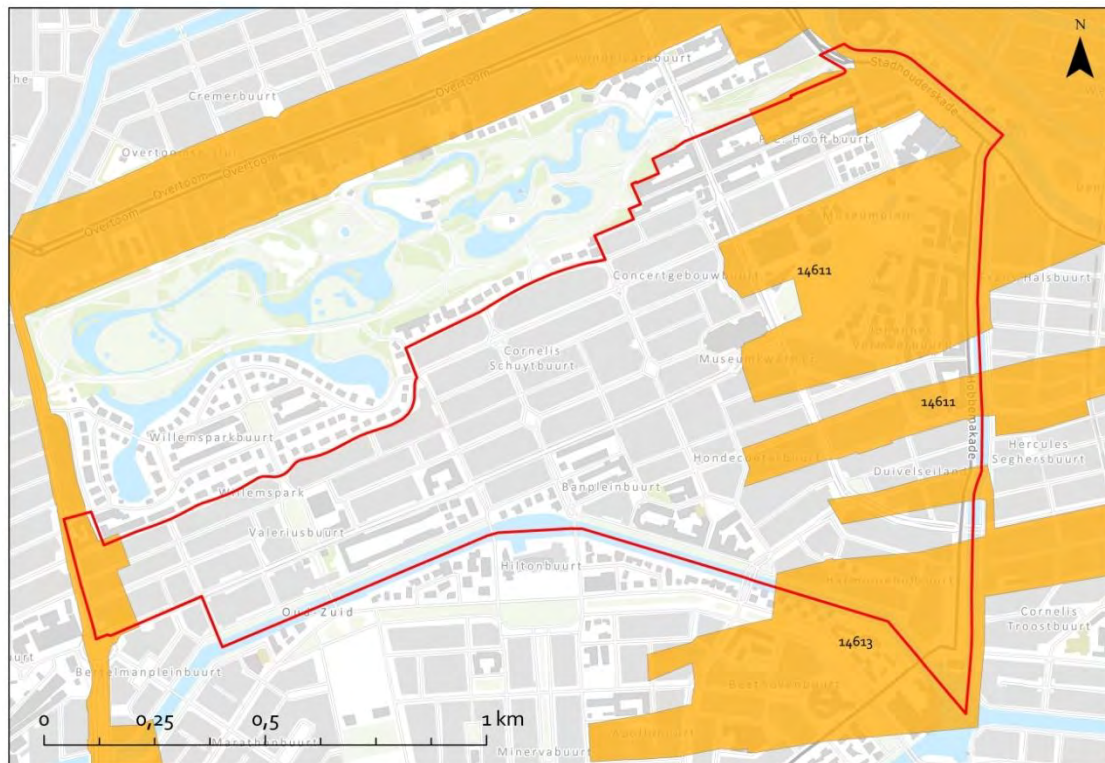

8 Het onderzoeksgebied (blauw omlijnd) op de kaart van Publieke Werken, 1929 (SAA)

3.4 Archeologische inventarisatie

3.4.1 Archeologische Monumentenkaart

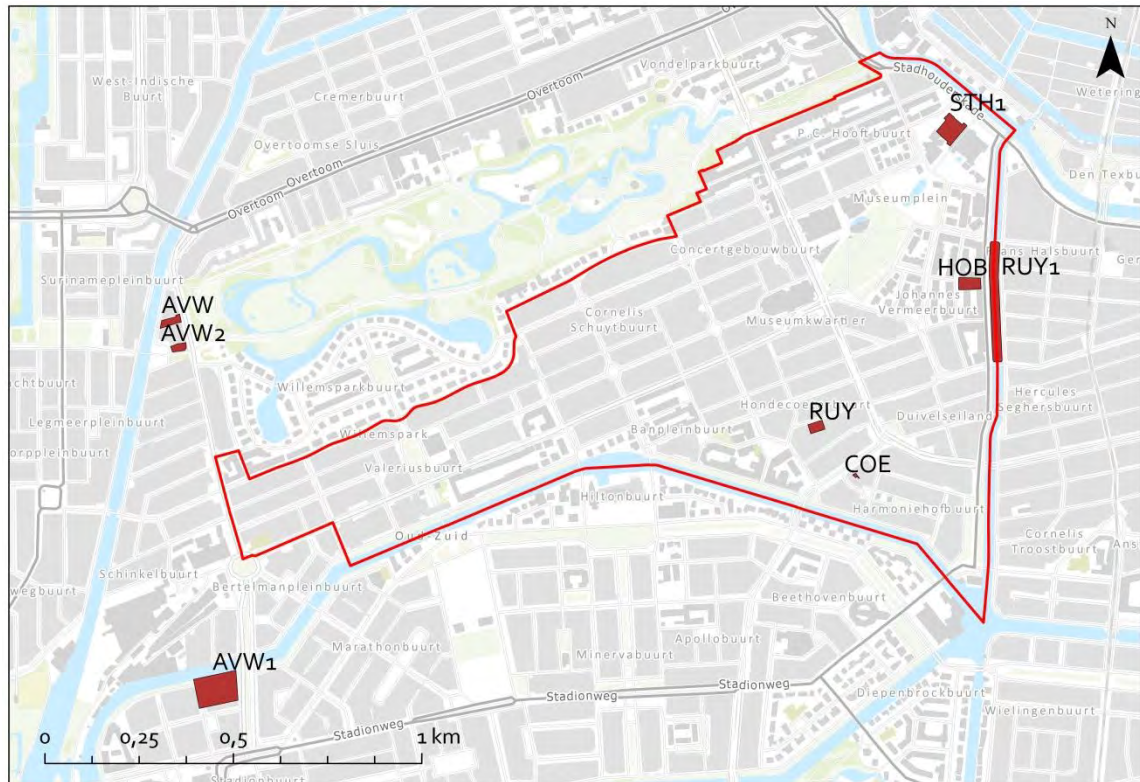
Binnen het plangebied zijn volgens de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geen archeologische monumenten aangewezen. Wel overlapt het plangebied met twee zones van archeologische (verwachtings)waarde: de Amsterdamse binnenstad en voorstedelijke bebouwing (AMK-nr's. 14611 en 14613 afb. 9). De Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de Provincie Noord-Holland komt overeen met het AMK-kaartbeeld. De verwachtingen op deze kaarten zijn algemeen van aard en dienen in het geval van planvorming nader te worden uitgewerkt. Een inhoudelijke en ruimtelijke specificatie van de archeologische verwachtingen volgt in hoofdstuk 4.

9 Het onderzoeksg gebied (rood omlijnd) op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), met in oranje de zones met een hoge archeologische (verwachtings)waarde (RCE)

3.4.2 Vindplaatsen

In het plangebied zijn vier archeologische veldonderzoeken uitgevoerd. Daarnaast zijn in de nabije omgeving veldonderzoeken uitgevoerd die indicatief zijn voor de archeologische verwachting binnen het plangebied (afb. 10). De resultaten van deze onderzoeken dienen hier als toets van de veronderstelde bewoningsgeschiedenis van het plangebied, en bieden bovendien een inzicht in de aard, kwaliteit en diepteligging van de archeologische resten die in het plangebied zijn te verwachten. De vindplaatsen worden hieronder kort beschreven.

10 Het onderzoeksgebied (rood omlijnd) en de vindplaatsen (donkerrood)

Amstelveenseweg 96-104 (AVW)

Bij een opgraving van een perceel langs de Amstelveenseweg in 1998 werd de aanzet van een terp aangetroffen die vanaf het einde van de 12de eeuw tot in de 15de eeuw in gebruik is geweest (afb. 11). Uit de vroegste fase van de terp dateerde ook een deel van de terpsloot. In een brede sloot uit de tijd van de boerderij was veel huisraad aanwezig zoals kookpotten, Italiaans aardewerk, steengoed kannen, tinnen lepels en een poppenbedje van aardewerk. De terphogingen werden afgedekt door de resten van een 17de-eeuwse driebeukige, bakstenen boerderij.²⁶

Amstelveenseweg/Eosstraat: Frans Ottenstadion (AVW1)

In 2004 is voorafgaand aan de nieuwbouw op de plek van het voormalige Frans Ottenstadion een inventariserend veldonderzoek uitgevoerd. Uit zeven proefputten werd duidelijk dat het oorspronkelijke historische loopvlakniveau waarin archeologische sporen aanwezig konden zijn over het gehele terrein ontbrak. Of het oorspronkelijke historische maaiveld van het agrarische weidegebied was afgegraven voordat het terrein werd opgespoten, of dat het door de druk van het omvangrijke pakket zand onherkenbaar was samengeperst, kon niet worden vastgesteld.²⁷

²⁶ Baart 1999, 337.

²⁷ Gawronski & Veerkamp 2007.

11 Ophogingslagen van een middeleeuwse huisplaats aan de Amstelveenseweg (vindplaats AVW)

Amstelveenseweg 122 (AVW2)

In 2015 werd een Inventariserend Veldonderzoek uitgevoerd op het plangebied Schinkelhaven, gelegen tussen de Schinkel en de Amstelveenseweg. Uit de bodemopbouw en vondsten bleek dat het terrein in 1725-1750 voor het eerst werd opgehoogd (van NAP -2,20 m tot NAP -0,6 m). Na de ophoging is een sloot parallel aan de Amstelveenseweg aangelegd, hetgeen wijst op de noodzaak van een goede afwatering. Mogelijk verklaart de drassigheid van de ondergrond de relatief late ontwikkeling van het gebied langs de Schinkel.²⁸

Ruysdaelstraat (RUY)

In 2018 is een archeologische begeleiding uitgevoerd op Ruysdaelstraat 77-89. Onder het 19de-eeuws ophogingszand, op NAP -3 m, lag een 17de/18de-eeuwse ophoging van klei en zand die vermoedelijk samenhangt met de aanleg van moestuinen langs de Schagerlaan, zoals te zien op de kaart van Drogenham van rond 1700. Onder het ophogingspakket van de moestuin bevond zich een overstromingslaag bovenop een pakket verslagen veen. De bodem van de bouwput bestond uit kleilig veen met natuurlijke houtresten (afb. 12).²⁹

J. M. Coenenstraat 19 (COE)

Bij de aanleg van een vijver achter J. M. Coenenstraat 19 in 1998 werd melding gedaan van de vondst van botmateriaal. Het bleek te gaan om een kaak van een grijze zeehond, die moet zijn meegekomen met het zand dat in 1915 voor de ontwikkeling van de woonbuurt is opgespoten.

²⁸ Gawronski & Veerkamp 2016.

²⁹ Rapport MenA in voorbereiding.

12 Ophogingslagen van een 17de/18de-eeuwse moestuin op de natuurlijke veenbodem (vindplaats RUY)

Hobbemakade 30 (HOB)

Een archeologische begeleiding van nieuwbouw op de Hobbemakade 30 in 2019 richtte zich op eventuele resten van de bijgebouwen van de 19de-eeuwse waskaarsenfabriek. De top van het natuurlijk veen lag tussen NAP -2,70 m tot -2,90 m en was afgedekt met een antropogeen pakket van maximaal 15 cm tot 40 cm dik met baksteenpuin, mortel en (19de-eeuwse) keramiekfragmenten. Elders in de werkput bestond het eerste ophogingspakket op het veen uit een 30-40 cm dikke laag teelaarde met diverse keramiekresten die kan worden toegeschreven aan de 17de/18de-eeuwse moestuinen van voor de 19de-eeuwse uitbreidingen van de Waskaarsenfabriek.³⁰

³⁰ Archief MenA.

Boerenweteringgarage (RUY1)

Vanwege de voorgenomen aanleg van een parkeergarage in de Boerenwetering tussen de Eerste Jacob van Campenstraat en de Albert Cuypstraat is een Inventariserend Veldonderzoek uitgevoerd naar de eventuele aanwezigheid van vondstconcentraties in de waterbodem. Het onderzoeksgebied bestreek 315 m van het slibtalud langs beide kadekanten (de Hobbema- en Ruysdaelkade). Op één locatie, die volgens kaartprojecties in het kader van dit bureauonderzoek in het tracé van het prestedelijk deel van de waterloop was gelegen, leverde een sondering van de waterbodem met een baggerschip een hoge concentratie vondsten op, bestaande uit een afvalstort van glas, keramiek en slachtafval (afb. 13d) uit de periode 1625-1675, die waarschijnlijk afkomstig was van één of meerdere woonhuizen die langs de Boerenwetering hebben gestaan (afb. 13).³¹

13 Afval van de 17de-eeuwse bewoners langs de Boerenwetering: a. divers gebruiksaardewerk b. rookpijpen c. glazen drinkgerei d. tinnen lepel van omstreeks 1600 e. slachtafval

³¹ Gawronski & Veerkamp 2017.

3.4.3 Bodemopbouw

Het grootste deel van de ontwikkelde terreinen in de Binnendijkse Buitenveldersepolder, zoals de Schagerlaan, lag voorafgaand aan de verstedelijking op het polderpeil van NAP – 1,75 m.³² Vanaf dit niveau, op ca. 2,25 m onder het huidige maaiveld kunnen eventuele bouwresten voorkomen van gebouwen die voorafgaand aan de laat 19de-eeuwse/vroeg 20ste-eeuwse ophogingen zijn gesloopt. Wel heeft archeologisch onderzoek binnen het plangebied uitgewezen dat het prestedelijke maaiveld ten gevolge van zetting aanzienlijk dieper is komen te liggen, vanaf ca. NAP -2 m. Sommige terreinen, zoals het molenpark van de Mennonietensloot en – blijkens archeologisch onderzoek – de bewoonde percelen langs de Amstelveenseweg lagen hoger dan het polderpeil, rond NAP -0,5 m. Tegenwoordig ligt het maaiveld van het plangebied gemiddeld op ca. NAP +0,5 m. Dit betekent dat eventuele archeologische cultuurlagen binnen het plangebied zijn afgedekt door een ophogingspakket dat in dikte varieert van plaatselijk ca. 1 m tot meer dan 2,5 m op de meeste locaties.

Archeologisch onderzoek naar waterbodems in Amsterdam heeft aangetoond dat eventuele resten in historische vaarwegen zoals de Boerenwetering direct beneden de onderhoudsdiepte in de slibbodem aanwezig zijn.³³ Wat betreft de gedempte delen van de Singelgracht de doorvaartdiepte van de resterende delen van de Singelgracht (NAP - 2,70 m) aangehouden als niveau waarop archeologische resten in de vroegere waterbodem kunnen worden verwacht.³⁴ Op verschillende plaatsen binnen het plangebied is het oorspronkelijke polderpeil vergraven, waardoor ter plekke geen archeologische resten worden verwacht. Hiertoe behoren de in de late 19de eeuw gegraven delen van de Boerenwetering. Hetzelfde geldt voor bouwlocaties die na archeologisch veldonderzoek zijn vrijgegeven voor bouwontwikkeling.

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Op basis van de historisch-geografische en archeologische inventarisatie zijn binnen het plangebied materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met bewoning van de Binnendijkse Buitenveldersepolder vanaf de 12de eeuw. Een hoge verwachting geldt voor locaties waar prestedelijke bewoning historisch is aangetoond. Een eveneens hoge verwachtingswaarde, zij het met een bredere spreiding, geldt voor de rest van de ca. 75 m-zone langs de Amstelveenseweg, waar bewoningssporen kunnen voorkomen in de vorm van middeleeuwse huisterpen, en langs de Boerenwetering, waar vanaf de late 17de-eeuw relatief dichte voorstedelijke bebouwing ontstond. In de waterbodems van de oorspronkelijke delen van de Boerenwetering en de gedempte Singelgracht kunnen resten van het transport over deze vaarwegen en van afval van activiteiten op de oever aanwezig zijn.

³² Uit de bouwtekening van Ruysdaelstraat 45-51 uit 1879 blijkt dat het polderpeil op 1,75 m – NAP lag. Zie Stadsarchief Amsterdam, Archief van de Gemeente Nieuwer-Amstel: bouw- en woningtoezichtdossiers: ontwerp-tekening met opstanden van de voor- en achtergevels, plattegronden, doorsnede en balkgronden voor het bouwen van vier woonhuizen op de percelen Schagerlaan, Kad. sectie B, nos. 974, 975 en 976 te Nieuwer-Amstel (Ruysdaelstraat 45-51). Afbeeldingsbestand 005403000279. Het zomerpeil van de Binnendijkse Buitenvelderse Polder lag gemiddeld op 1,90 m – NAP, zie polderkaart van Hoekwater uit 1901.

³³ Gawronski & Veerkamp 2017.

³⁴ De doorvaartprofiel diepte is hier door Dienst Binnenwaterbeheer vastgelegd op 2,20 – NAP. Daar dient echter 0,30 m kielspeling en 0,20 á 0,25 m onderhoudsdiepte bij te worden opgeteld (Persoonlijke mededeling L. Keser, Beheerder Waterlopen, Waternet).

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-geografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het onderzoeksgebied Museumkwartier en Valeriusbuurt materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de ontginnings- en gebruiksgeschiedenis van de Binnendijkse Buitenveldersepolder vanaf de 12de eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart voor het plangebied met acht zones.

A: Huis- en buitenplaatsen

Betreft de prestedelijke boerderijen, huis- en buitenplaatsen langs de Amstelveenseweg, Singelgracht, Boerenwetering en Schagerlaan die op historische kaarten zijn aangegeven. Restanten hiervan betreffen onder meer (terp)ophogingslagen, erfafscheidingen, houten en bakstenen funderingen, concentraties van huishoudelijk afval en productieafval. De verwachting is daarmee hoog.

B: Bewoningszones Amstelveenseweg en Boerenwetering

In een 75 m-zone langs de Amstelveenseweg en Boerenwetering kunnen sporen voorkomen van prestedelijke bewoning vanaf de 12de/13de eeuw. De verwachte archeologische resten komen overeen met zone A, maar hebben een lagere trefkans.

C: Vroege industrie

De Mennonietensloot (1668) was tot in de 19de eeuw een dichtbebouwd prestedelijk industriegebied met zeven molens en talrijke werkplaatsen. Archeologische resten hiervan kunnen bestaan uit ophogingen van de molenwerven, houten en bakstenen funderingen van molens, bijgebouwen en herbergen, afvalkuilen en losse vondsten. Langs het Schapenburgerpad waren bedrijven in de textielnijverheid gevestigd. Hier geldt een vergelijkbare, hoge verwachting, zij het met een bredere spreiding van archeologische resten.

D: Tuinbouw

Langs deze paden aan de Boerenwetering werd in de 17de/18de eeuw groente verbouwd en stonden kleinschalige woongebouwen van tuinders. De archeologische resten hiervan bestaan onder meer uit ophogingslagen en diverse botanische resten, (houten) structuren van bebouwing en erfafscheidingen. De verwachting is daarmee hoog, met een relatief brede spreiding van archeologische resten.

E: Amstelveenseweg

De Amstelveenseweg heeft zijn oorsprong in een veendijk die in de 12de-eeuwse ontginningsperiode werd aangelegd. Daarna ontwikkelde de veenweg zich tot een van de belangrijkste uitvalswegen van Amsterdam. Overblijfselen hiervan zijn ophogingslagen en verhardingen, die belangrijk licht kunnen werpen op de laatmiddeleeuwse ontwikkeling van het gebied. De verwachting is daarmee hoog.

 F: Bolwerk Amstelveen

Een klein deel van de gemetselde saillant (punt) van het bolwerk Amstelveen van omstreeks 1660 reikte tot in het plangebied. Archeologische resten bestaan uit gemetselde gewelfbogen, funderingen en ophogingen van het bolwerk.

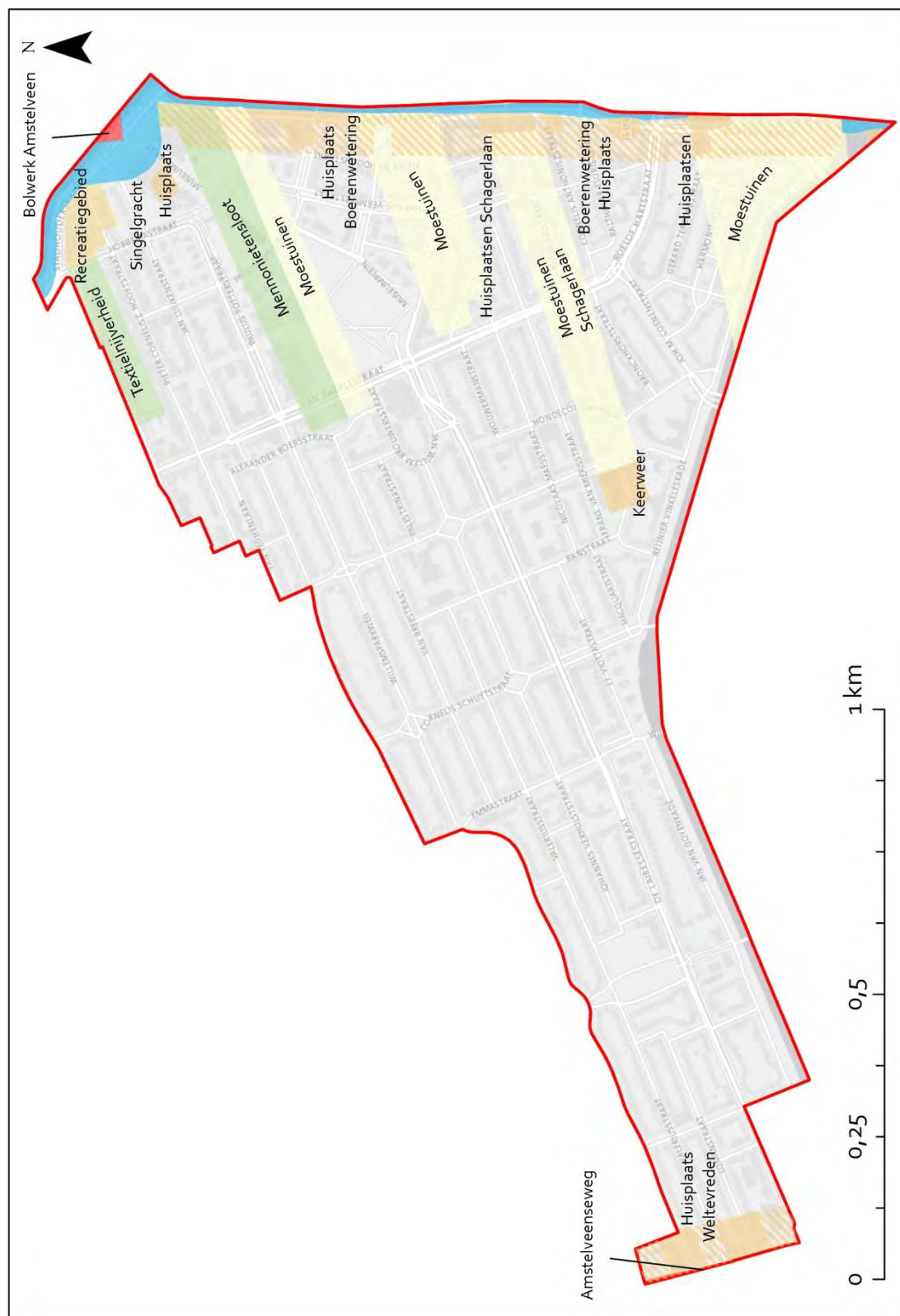
 G: Boerenwetering en Singelgracht

De Boerenwetering is sinds de late middeleeuwen in gebruik als afwateringskanaal en als waterweg voor kleinschalig verkeer tussen Amsterdam en het agrarische achterland. De enige samenhangende structuren bestaan uit wrakken van kleine vrachtschuiten, maar dit zijn geïsoleerde vindplaatsen met een kleine trefkans. Daarnaast kunnen in de waterbodem losse voorwerpen aanwezig zijn die bij het transport of bij activiteiten op de kant te water zijn geraakt.

De 17de-eeuwse Singelgracht maakte deel uit van de verdedigingslinie van Amsterdam, maar de buitenoever vond ook gebruik als vestigingsplaats voor allerlei bedrijven, zoals ramen en molens. In de bedding van de (voormalige) gracht kunnen losse vondsten voorkomen die verband houden met de verschillende functies van de waterweg. Sommige delen van de oorspronkelijke Singelgracht zijn in de late 19de eeuw gedempt en bebouwd.

 H: Binnendijkse Buitenveldersepolder

Hier kunnen archeologische resten voorkomen die verband houden met bewoning en landgebruik vanaf de 12de eeuw tot in de 20ste eeuw, zoals sloten en losse vondsten. Ook kunnen huisplaatsen uit de ontginningsperiode aanwezig zijn, maar deze hebben een lage trefkans. Door grootschalige ophogingen in de late 19de en 20ste eeuw zijn deze bovendien verstoord geraakt.

5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart van het onderzoeksgebied Museumkwartier en Valeriusbuurt is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologisch erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het onderzoeksgebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop zes zones met bijbehorende specifieke beleidsmaatregel (Appendix: beleidsvarianten, stroomschema).

 Beleidscategorie 4-A:
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan 1 m.

 Beleidscategorie 4-B:
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan 2,5 m.

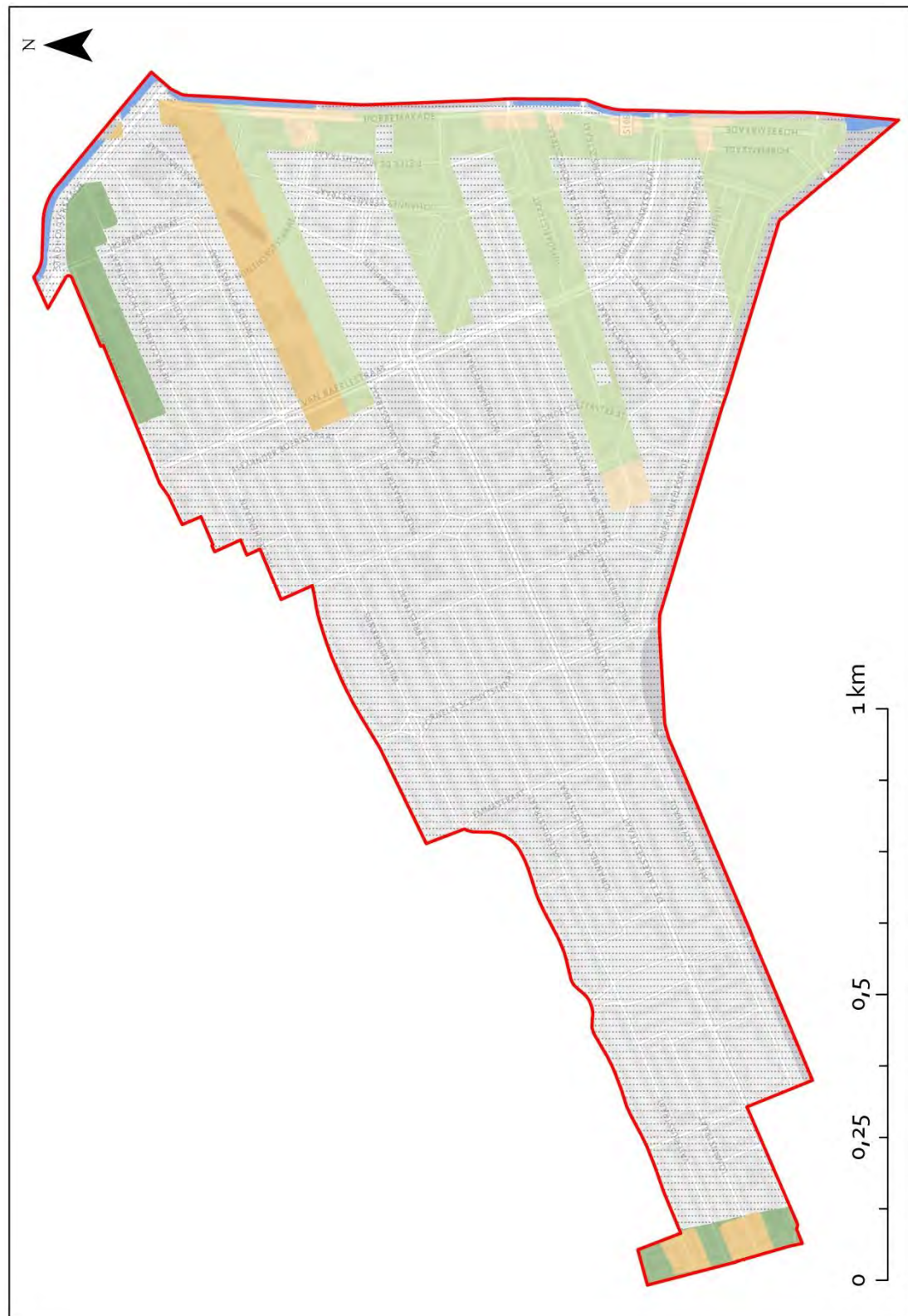
 Beleidscategorie 5-A:
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan 1 m.

 Beleidscategorie 5-B:
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan 2,5 m.

 Beleidsvariant 9:
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 10.000 m².

 Beleidsvariant 11: (terreinen met een lage verwachting die zijn opgehoogd)
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele onderzoeksgebied geldt conform de Erfgoedwet een meldingsplicht. Indien tijdens de uitvoering van bouwwerkzaamheden vondsten worden gedaan waarvan redelijkerwijs kan worden vermoed dat deze van archeologische waarde zijn, wordt dit aan Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

6 Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor onderzoeksgebied Museumkwartier – Valeriusbuurt. Hiervoor gelden zes archeologische beleidszones.

Voor de eerste zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder diep dan 1 m.

Voor de tweede zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder diep dan 2,5 m.

Voor de derde zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of minder diep dan 1 m.

Voor de vierde zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of minder diep dan 2,5 m.

Voor de vijfde zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 10.000 m².

Voor de zesde zone geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt conform de Erfgoedwet een meldingsplicht. Indien tijdens de uitvoering van bouwwerkzaamheden vondsten worden gedaan waarvan redelijkerwijs kan worden vermoed dat deze van archeologische waarde zijn, wordt dit aan Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

7 Bronnen

Digitale bronnen

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2), 50 cm maaiveld gridproduct, shaded relief. Geodan/Esri Nederland

AAGV: Archief Waterschap Amstel Gooi en Vecht

ARCHIS: Archeologisch Informatiesysteem: <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

CHW: Cultuurhistorische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl/>

HisGIS: Historisch Geografisch Informatiesysteem: <http://www.hisgis.nl/>

Molendatabase: <http://www.molendatabase.org/>

SAA: Stadsarchief Amsterdam: <https://www.amsterdam.nl/stadsarchief/>

Literatuur

Bont, C. de, *Vergeten land: ontginning, bewoning en waterbeheer in de westnederlandse veengebieden (800-1350)*, Alterra Wageningen 2009.

Bont, C. de, *Amsterdamse boeren. Een historische geografie van het gebied tussen de duinen en het Gooi in de middeleeuwen*, Wageningen 2014.

Borger, G.J., Ontgonnen, bedijkt, bebouwd. De agrarische voorgeschiedenis van het stedelijk gebied, in: W.F. Heinemeijer, M.F. Wagenaar, *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Antwerpen 1987.

Baart, J. M., in: Carasso, D. E. M. (red.), *Historisch Tijdschrift Holland*. 31e jaargang nummer 6, 1999

Colijn, J. (e.a.), 'De Boerenwetering: wonen, werken en vermaak langs een eeuwenoude waterweg', *Amstelveense Historische Reeks* 2, 1995.

Gawronski, J., J. Veerkamp, *Frans Ottenstadion. IVO Amstelveenseweg (2004)* (MenA AAR 13). Amsterdam 2007.

Gawronski, J., J. Veerkamp, *Tussen Veenweg en Schinkel. IVO Amstelveenseweg 122, Amsterdam (2016)* (MenA AAR 91). Amsterdam 2016.

Gawronski, J., J. Veerkamp: *Amsterdamse waterbodems. Archeologische Begeleidingen kadewerken en baggeren, Amsterdam (2012-2015)*, Amsterdamse Archeologische Rapporten 93, Amsterdam 2017

Jansen, L., 'De Binnendijksche Buitenveldersche Polder', *Ons Amsterdam* 17, 1965, 10-15.

Jayasena, R., 'Amsterdam 1200-1390. Stadswording aan de monding van de Amstel', *Jaarboek Amstelodamum* 109 (2017), 112-149.

Joustra-Schumacher, T., 'het Polderhuis met Boeresluis en Overhaal', in: Colijn, J. (e.a.), 'De Boerenwetering: wonen, werken en vermaak langs een eeuwenoude waterweg', *Amstelveense Historische Reeks* 2, 1995, 23-29.

Kooij, F. van (I), 'De Waskaarsenfabriek', in: 'De Boerenwetering: wonen, werken en vermaak langs een eeuwenoude waterweg', *Amstelveense Historische Reeks* 2, 1995, 45-50.

Kooij, F. van (II), 'Nieuwer-Amstel versus Amsterdam', in: 'De Boerenwetering: wonen, werken en vermaak langs een eeuwenoude waterweg', *Amstelveense Historische Reeks* 2, 1995, 97-110.

Kooij, F. van (III), 'Wonen en werken langs de paden', in: 'De Boerenwetering: wonen, werken en vermaak langs een eeuwenoude waterweg', *Amstelveense Historische Reeks* 2, 1995, 123-131.

Monumenten en Archeologie, *Erfgoed voor de stad. Agenda voor het erfgoed in een groeiend Amsterdam*, Amsterdam 2016.

Provincie Noord-Holland, *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland. Ontwikkelen met Ruimtelijke Kwaliteit*. Haarlem 2010.

Roetemeijer, H.J.M., 'Wasblekerij "De Honingbij" en Koninklijke Waskaarsenfabriek', *Ons Amsterdam* 22, 1970, 322-328.

Schmal, H., 'De rand van de stad. Industriële en agrarische activiteiten', in Heinemeijer, W.F. & Wagenaar, M.F. *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Ede/Antwerpen 1987, 40-43.

Stol, T., *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*. Utrecht/Antwerpen 1993.

Verkerk, C.L., 'De Windmolenzijde. Een bijdrage tot de ontwikkelingsgeschiedenis van Amsterdams Noordwestelijke stadsgebied in de dertiende en veertiende eeuw', *Amstelodamum* 90 (1998), 13-38.

Appendix I: beleidsvarianten en stroomschema

Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

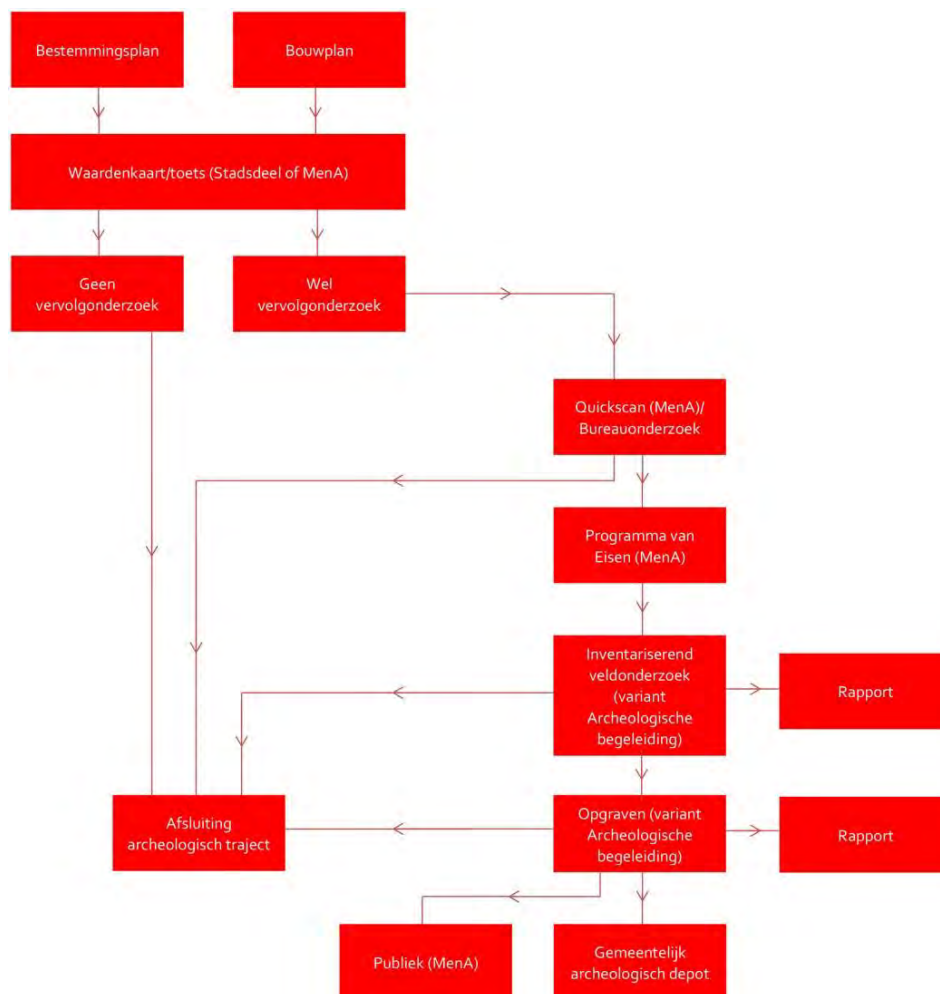
- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke ingreep in de (water)bodem, ongeacht het oppervlak of de diepte, archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late 19de eeuw. De verwachte resten hebben een dichte spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de-eeuwse ophogingen.
- 5: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late 19de of 20ste eeuw. Indien de bebouwing dateert uit de 19de eeuw hebben de verwachte resten een bredere spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 19de- en 20ste-eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvlak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn of waren binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch

veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² (ga) en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m² (gb).

- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.

- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. en gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde van de 19de en in de 20ste eeuw. Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

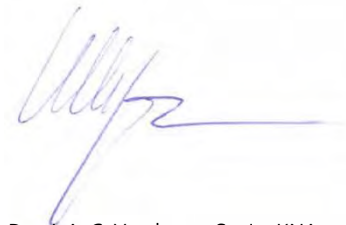

Stroomschema archeologie MenA

Colofon

Archeologisch bureauonderzoek BO 20-105 Amsterdam 2020

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

Drs. J. A. G. Veerkamp, Senior KNA-archeoloog MA
Gemeente Amsterdam
Monumenten en Archeologie

Datum:	06-08-2020
Status:	1.1
Tekst:	T. Terhorst MA, Dr. J. Euwe
Redactie:	drs. J. A. G. Veerkamp
Cartografie:	T. Terhorst MA
Vormgeving:	Monumenten en Archeologie, gemeente Amsterdam

© Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2020
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Monumenten en Archeologie. MenA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.